

آشنایی با منابع تاریخ اسلام و تشیع و روش نقد اخبار

استاد محمد هادی یوسفی غروی

تحقیق و تدریس

ساجده یوسفی

www.ketab.ir

سروش: بومس، محمد هادی، محمد هادی
عنوان و نام پدیدآور: آشنایی با منابع تاریخ اسلام و تشیع و روش نقد اخبار / نویسنده محمد هادی بومس، غرض: تحقیق، تدوین: ساجده
بومس،
مشخصات نشر: قم: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری: ۱۲۴ ص.
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۵۳۱-۹۵۰-۰
وضعیت فهرست نویسی: فبا
یادداشت: کتابخانه.
موضوع: تاریخ نویسی اسلامی - نقد و تفسیر
موضوع: تاریخ نویسان مسلمان
شناسه افزوده: بومس، ساجده. گردآورنده
شناسه افزوده: نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، دفتر نشر معارف
رده بندی کنگره: ۹۷۸/۴۰۱۷۶۷۱
رده بندی دیویی: ۹۰۷/۴۰۱۷۶۷۱
شماره کتابشناسی ملی: ۲۱۰۳۶۷۴

آشنایی با منابع تاریخ اسلام و تشیع و روش نقد اخبار

نویسنده استاد بنیادی غروی تحقیق و تدوین ساجده یوسفی
ویراستار سید محمد علی صالحی ناشر دفتر نشر معارف (وابسته به نهاد
نمائندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه) محمد آرا حسن مولوی طرح جلد
اصول و تفصیل ترجمان نوبت چاپ اول، بهارستان ۱۳۹۴ تیراژ ۱۰۰۰ نسخه قیمت
۵۵۰۰۰ تومان ۹۵-۵۳-۹۵-۹۵-۹۵

میرا کہ بخشتو :

[illegible]

فهرست

مقدمه ۷

فصل اول: کلیات (۱۳-۴۷)

درآمد	۱۵
سیره‌نویسان و تاریخ‌نگاران	۲۸
اولین سیره‌نویسان	۲۹
اولین مورخان	۳۱
مهم‌ترین سیره‌نگاران	۳۳
ابن اسحاق	۳۳
وامدی	۳۶
ابن هشام	۴۱
سخنی درباره شیعه و ابن اسحاق	۴۲
جای خالی تحلیل در مورد کهنه تاریخی	۴۵
فصل دوم: منابع و مصادر تاریخی شیعه (۴۹-۹۱)	
معرفی منابع شیعی	۵۲
ابان بن عثمان	۵۳
ابن ابی‌الثلج	۵۳
ابومخنف لوط بن یحیی	۵۴
نصر بن مزاحم	۵۴
اسحاق بن ابراهیم ثقفی	۵۵
سلیم بن قیس هلالی	۵۵
محمد بن یعقوب بن اسحاق کلینی	۵۷
شیخ صدوق	۵۷
شیخ مفید	۵۸
شریف رضی	۵۹
شیخ طوسی	۶۰
فضل بن حسن طبرسی	۶۰
قطب‌الدین راوندی	۶۲
علی بن عیسیٰ اربلی	۶۲
محمد بن علی ابن شهر آشوب	۶۳

نقاط قوت کتاب مناقب.....	۶۴
نقاط ضعف کتاب مناقب.....	۶۴
مقدس اردبیلی.....	۶۶
محمد باقر مجلسی.....	۶۷
سید هاشم بحرانی (توبلی).....	۷۰
محمد رضا امامی.....	۷۱
ملا علی یزدی حائری.....	۷۲
حاج ملا هاشم مرعاسانی.....	۷۲
سید محمد امین عاملی.....	۷۲
مرحوم حاج شیخ باقر قمی.....	۷۳
سید علی هاشمی بهبهانی.....	۷۴
معرفی مقاتل.....	۷۴

فصل سوم نقد اخبار تاریخی (۱۳۶-۹۳)

ضرورت نقد اخبار.....	۹۷
ملاک های نقد اخبار.....	۱۰۴
۱. عرضه به قرآن.....	۱۰۶
۲. سلامت خبر از تناقض.....	۱۱۲
۳. توجه به مقارنات تاریخی و ارجاع تشابهات به محکات.....	۱۱۲
۴. شتابزده نبودن در پذیرش منفردات.....	۱۱۴
۵. طولانی بودن خبر.....	۱۱۴
۶. توجه به ویژگی های دوران.....	۱۱۵
۷. اولویت منابع متقدم.....	۱۱۶
۸. تأمل در پذیرش اخبار معجزه آمیز و ترجیح حالت طبیعی امور بر حالت اعجازی.....	۱۲۰
۹. مبالغات فراوان در ذکر ثواب و عقاب، و تمجید و توبیخ.....	۱۲۵
۱۰. توجه به اوضاع و اغراض سیاسی.....	۱۲۶
۱۱. بررسی سند خبر.....	۱۲۶
۱۲. توجه به معارف و عقاید.....	۱۲۷
۱۳. توجه به احکام شرعی.....	۱۲۹
سخن پایانی.....	۱۳۵
منابع.....	۱۳۷

هر موهودی دینی دارد و هر عمری جوانی و میانسالی و پیری. دولت دیلمیان بویه ای زیاده را در حدود ۴۴۰ ه. ق. به اواخر عمر خود رسیده بود که همین امر ترکان سلجوقی سغدی را به فکر چیره شدن بر آنان در پایتخت دولت شان بغداد انداخت و آنها چنین کرد و در سال ۴۴۷ ه. ق. به بغداد وارد شدند، دیلمیان را برانداختند و خود جانشینان شدند.

این در حالی بود که مرجعیت مذهبی شیعه در بغداد پس از مرحوم شیخ مفید در سال ۴۱۳ ه. ق. به بارزترین شاگردش شیخ محمد طوسی خراسانی منتقل شده بود و دیلمیان برای اینکه سنیان بغداد را با احترام نام خلیفه عباسی متعرض شیخ طوسی نشوند، کرسی درسی به نام «شیخ المقتی بالله عباسی» برای وی نهاده بودند. اما این مانع از آن نشد که رکن الملک رقی، ضمن شورشی، نه فقط خانه و کتابخانه او که حتی کرسی درس به نام خلیفه را نیز آتش زنند! شیخ طوسی به ناچار پنهانی از بغداد خارج و به جوار بارگاه امیرمؤمنان (علیه السلام) در نجف اشرف (۲۰۰ کیلومتری غرب بغداد) پناه جست. وقتی این خبر به خاطر خواهان او رسید به دورش گرد آمدند و اینچنین بود که هسته نخستین حوزه علمی دینی مذهبی شیعه تشکیل شد، تا اینکه شیخ

طوسی به سال ۴۶۰ ه. ق. یعنی ۱۲ سال پس از هجرت از بغداد و سکونت در نجف اشرف، در پناه علی علیه السلام آرمید. اما حوزه علمی نجف اشرف تا هم اکنون پایدار مانده است.

از آن زمان به بعد، یعنی از نیمه دوم قرن پنجم هجری تا نیمه قرن دهم، در میان نوشته‌ها و آثار علمی حوزویان نجف اشرف اثری در تاریخ اسلام و تشیع به نظر نمی‌رسد، تا اینکه مرحوم محقق اردبیلی در حدود نیمه قرن دهم هجری کتاب حقیقة الشیعة را به فارسی در تاریخ تشیع و امامان شیعه نوشت و در ضمن زندگانی امام صادق علیه السلام به مناسبت اظهار بیزارى از صوفیان عصر خویش به مناسبت حرکت صوفیه صفویه در اعلان رسمیت تشیع از ۲۵ طریقه از طریق صوفیانیان، از هر طریقه‌ای یکی دوسه اشکال عمده فکری و علمی آنها را بر شمرد.

در اواخر قرن یازدهم هجری اردبیلی دیگری از حوزویان نجف و کربلا به نام محمد بن علی، تنمه و مستدرکی به تشخیص المقال، کتاب رجال متوسط مرحوم میرزا محمد استرآبادی، به نام جامع الزمان نوشت و در عصر مرحوم مجلسی در اصفهان پاکنویس کرد.

در گذر قرن چهارده هجری مرحوم حاج میرزا محمد حسین طبرسی پس از اتمام کتاب مستدرک الوسائل خاتمه‌ای بر آن شامل مساجد زکاتی بر فوائد خاتمه و وسائل نوشت که مشتمل بر تراجم جمعی از صاحبان آثار از دانشمندان شیعه است، و با تشویق ایشان شاگردشان مرحوم حاج شیخ عباس، محدث قمی، کتاب نفیس المهموم را در تاریخ حالات و مقتل سید الشهداء علیه السلام نوشت که پس از آن تشویق شد منتهی الآمال را در احوال چهارده معصوم علیهم السلام و پس از آن تنمه المنتهی را در حالات خلفا و علما و سپس الانوار البهیة را در حالات معصومین علیهم السلام بنویسد. او در کنار این

آثار چهار کتاب تراجمی نگاشت به نام های تحفة الأحباب در تراجم جمع مهمی از اصحاب رسول خدا ﷺ، بركات الروضة الرضوية در تراجم علما که با نام فوائد الرضوية منتشر شده است، الكنى والألقاب به عربی در تراجم علمای اسلام، و خلاصه فارسی آن به نام هدية الأحباب.

هم درس ایشان در درس حدیث مرحوم حاجی نوری، مرحوم حاج شیخ محسن آقابزرگ تهرانی، دو دوره کتاب یکی در معرفی و تراجم علمای شیعه به نام طبقات أعلام الشيعة و دیگری در معرفی آثارشان به نام الذريعة الى تصانيف الشيعة نوشت. با تشویق ایشان مرحوم حاج شیخ محمد علی احمدیان نصف آبی کتابی در سه جلد مفصل در تراجم جمع مهمی از صحابه به نام الصحابة الکرام نوشته است که اخیراً منتشر شده است.

هم زمان با انتشار مجدد یکم از کتاب الذريعة، مرحوم سید محسن امین عاملی کتابی با نام مشابه، الذريعة الى أعيان الشيعة، نوشت که به احترام مرحوم آقابزرگ در اجزای بعدی نام آن را تغییر و انهداد و فقط به نام أعيان الشيعة اکتفا و آن را منتشر کرد. او علاوه بر این، یک دوره به نام المجالس السنية در حالات معصومین (علیهم السلام) نوشت و نیز یک مجلد به نام لواعج الأشجان در مقتل سید الشهداء (علیه السلام) که اخیراً به فارسی ترجمه و منتشر شد، است.

مرحوم حاج شیخ محمد رضا مظفر نجفی در نجف اشرف در شهرهای مهم عراق مدارسسی به نام «منتدی النشر» پایه گذاری کرد که راجع کار به تأسیس کلیة الفقه (دانشکده فقه) رسید و در کلاس های تاریخ آن برادر وی مرحوم حاج شیخ محمد حسین مظفر کتابی در تاریخ الشيعة و کتابی دیگر در دو جلد در حیاة الامام الصادق (علیه السلام) تدریس و منتشر کرد. نویسنده دیگری از بیت مظفر به نام شیخ عبدالواحد مظفر دو جلد کتاب تاریخ تحلیلی در سیره نبوی به نام البشری ببعثة البشیر محمد (صلی الله علیه و آله) نوشت و منتشر کرد.

مرحوم حاج شیخ باقر شریف قرشی، از شاگردان مرحوم حاج شیخ محمد حسین آل کاشف الغطاء، با تشویق استاد خود دو جلد کتاب به نام حیاة الامام الحسن بن علی علیه السلام نوشت که با مقدمه استادش منتشر شد و چون با استقبال مواجه شد دو جلد دیگر به نام حیاة الامام موسی بن جعفر علیه السلام و سپس سه جلد به نام حیاة الامام الحسین علیه السلام نوشت و اثرش را در حیات سایر معصومان علیهم السلام نیز تکمیل کرد.

معصرايشان، مرحوم شیخ جعفر نقدی نجفی، یک جلد کتاب در زندگانی امیر مؤمنان علیه السلام و یک کتاب درباره حضرت زینب منتشر کرد. معاصر دیگران از مرحوم حاج سید عبدالرزاق موسوی مقرر، کتاب مقتل الحسین علیه السلام و کتابهای دیگری درباره مسلم بن عقیل و ابوالفضل العباس و حضرت سکینه و امام علی بن الحسین علیه السلام و فرزندش زید شهید نگاشت. این نمونه‌ای از آثار تاریخی حوزوی نجفی بود.

طبیعی است که هر مسلمانی مشتاق به اطلاع از تاریخ دین خود و هر شیعه‌ای مشتاق به اطلاع از تاریخ مذهب و پیروایان خود است، چه رسد که در سلسله اهل علم و روحانیان اسلام و تشیع باشند. این طبیعی است که خمیرمایه بسیاری از مجالس و محافل و منابر خطبای اسلام و تشیع تاریخ باشد و این خود طبعاً دروازه مناسب و دریچه‌ای برای دورشته تاریخ است. پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران و در جهت نظم و انضباط دروس حوزوی، رشته‌های تخصصی از جمله رشته تخصصی تاریخ اسلام دایر شدند. صاحب این قلم نیز با سابقه حوزوی و منبری خود از همین دو دریچه یا دروازه وارد این دورشته تاریخ شدم تا اینکه در حوزه قم و برای تدریس در معهد الرسول الاعظم للخطابة والتبلیغ و معهد الدراسات الإسلامية و معهد

الإمام الصادق عليه السلام دست به کار تهیه و تنظیم جزوات سیره نبوی و تاریخ اسلام و تشیع شدم.

چند سال پیش کتاب اینجانب موسوعة التاريخ الإسلامی منتشر شد و بخش اول آن در سیره نبوی به نام تاریخ تحقیقی اسلام به قلم برادرمان آقای حسینعلی عربی سمنانی به فارسی ترجمه شد. مقدمه کتاب فوق مشتمل بر اطلاعات عمومی راجع به منابع سیره نبوی و تاریخ اسلام، به همراه معرفی منابع تاریخ تشیع و مقاتل سیدالشهدا عليه السلام که برای استادان تاریخ اسلام در جامعه الزهراء عليها السلام بیان شد و با زحمت خواهرگرامی دکتر فرزانه حکیمزاده پیاده و تدوین شد. به ضمیمه «ملاکهای نقد اخبار» به کوشش ساجده یوسفی در کتاب پیش رو درآمده است. امید است مفید باشد.

حوزه علمیه قم

محمد هادی یوسفی غروی

۱۴۳۷/۴/۲۵ ق

۱۳۹۴/۱۰/۱۹ ش

www.ketaboo.ir